

Høgskolen i **Hedmark**

Avdeling for lærerutdanningen og naturvitenskap

Ida Ingberg

Bacheloroppgave, B- empiri
Naturen og nærmiljøet rundt barnehagen

Nature and local environment surrounding the kindergarten

Barnehagelærerutdanning, BLU

2016

Samtykker til utlån hos høgskolebiblioteket

JA NEI

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage

JA NEI

SAMMENDRAG

Jeg jobbet meg gjennom oppgaven ut fra problemstillingen min: *Hvordan stiller personalet seg til bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagen?*

Jeg har belyst teori innen styringsdokumenter, personalet, naturen og nærmiljøet. Videre har jeg undersøkt en barnehage i form av spørreskjemaundersøkelse og samtaleintervjuer. Jeg har drøftet teori opp mot de empiriske funnene, for å finne svar på problemstillingen.

Jeg valgte å bruke en barnehage som ikke har natur og nærmiljø som et eget satsningsområde fordi jeg ønsket å se på hva som vektlegges når det legges til rette/ ikke legges til rette for bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagen.

Jeg fant mange og varierende grunner til hva som vektlegges for å ta i bruk naturen og nærmiljøet rundt barnehagen, spesielt oppfatningen av nytteverdien og praktiske årsaker blant de minste barna. Jeg ble ikke overrasket over at interesser blant personalet var sentralt, men ble noe overrasket over tankene bak behov/ikke behov for de aller minste barna og at kunnskap rundt naturen og nærmiljøet ikke var av stor betydning for hvordan personalet stilte seg til bruken av naturen og nærmiljøet.

SUMMARY

This thesis is based on my research question: *How does the personnel use the nature and local environment surrounding the kindergarten?*

I have researched relevant theory about my topic, such as official documents and literature about Norwegian kindergartens, nature and local environment. I chose to research one local kindergarten to discuss my theoretical findings against my empirical findings, in order to answer my research question. The research I did with the personnel of the kindergarten was both individual interviews and a questionnaire.

The kindergarten I chose to research does not prioritize to use the nature and local environment on a daily basis. I made this choice because I wanted to find out what is emphasized when it comes to the decision to use/not use the nature and local environment surrounding the kindergarten.

The answers I found to this question was both concerning the perception of the usefulness of the area surrounding the kindergarten and practical issues concerning the youngest children. It

did not surprise me that the personal interests of the personnel affected their decisions. What did surprise me was the lack of consideration to what the children could benefit from being outside. Another thing that surprised me was that the personnel did not seem to consider the importance their knowledge about nature and the local environment has for the daily use of the nature and local environment.

FORORD

Jeg heter Ida Ingberg, er 3. års student ved Barnehagelærerutdanningen ved Høgskolen i Hedmark avdeling Hamar. I den forbindelse skriver jeg en avsluttende bacheloroppgave.

Det finnes mange ulike temaer og problemstillinger som opptar oss i barnehagehverdagen. Denne oppgaven ble skrevet fordi jeg ønsket å finne ut hvordan personalet i barnehagen stiller seg til temaer som natur og nærmiljø. Jeg synes det interessant å se på hva som påvirker personalet til å ta ulike valg på vegne av barna i forhold til disse to temaene.

For å få en tilfredsstillende undersøkelse i forhold til tiden vi hadde til disposisjon, valgte jeg ut en barnehage til å delta i undersøkelsene til oppgaven. Jeg ønsker å takke alle i barnehagen som stilte opp og svarte på spørreskjemaundersøkelsen og de informantene som stilte til påfølgende samtaleintervjuer.

Under arbeidet med min bacheloroppgave fikk jeg god hjelp av veileder Mari Gillund ved Høgskolen i Hedmark avdeling Hamar. Jeg vil også takke medstudenter for gode tilbakemeldinger under fellesveiledninger og bachelorsseminar. Til slutt vil jeg takke Liv Strøm og Dorthe Helene Baardseth som med kritisk blikk har lest oppgaven min og kommet med konstruktive tilbakemeldinger.

Hamar 24. mai 2016

Ida Ingberg

Innhold

SAMMENDRAG	2
SUMMARY	2
FORORD	4
1.0 Innledning	7
1.1 Problemstilling, avgrensning og begrepsavklaring	7
1.2 Presentasjon av barnehagen	8
1.3 Oppgavens oppbygging	8
2.0 Presentasjon av teori	9
2.1 Styringsdokumenter i barnehagen	9
2.2 Personalet i barnehagen	10
2.3 Naturen	12
2.4 Nærmiljøet	13
3.0 Metode	15
3.1 Valg av metode	15
3.2 Valg av informanter	16
3.3 Den kvantitative undersøkelsen	16
3.4 Den kvalitative undersøkelsen	17
3.5 Etske hensyn	17
3.6 Reliabilitet og validitet	17
3.7 Metodekritikk	18
4.0 Presentasjon av empiri	19
4.1 Spørreundersøkelsen	19
4.2 Intervjuene	20
4.2.1 Alder	20
4.2.2 Kunnskap, interesser og foresatte	21
4.2.3 Naturen og nærmiljøet	21

4.2.4 Barna	22
4.2.5 Personalet	22
5.0 Drøfting	23
5.1 Alder	23
5.2 Kunnskap, interesser og foresatte	24
5.3 Naturen og nærmiljøet	25
5.4 Barna.....	27
5.5 Personalet.....	28
6.0 Avslutning	29
Litteraturliste.....	30
Vedlegg	32

1.0 Innledning

Under min tid som student på barnehagelærerutdanningen og som mor til to barn har jeg sett, lært og opplevd mye rundt barnehagen. I Norge har vi mange barnehager. Ifølge Statistisk Sentralbyrå (2015) var det 6087 barnehager i Norge dette året. Dette inkluderer både offentlige og private barnehager.

Valg av tema til denne oppgaven er tatt på bakgrunn av det 5. semesteret hvor jeg hadde natur og bevegelse som fordypning. I løpet av dette semesteret besøkte vi en barnehage på Hønefoss som drev det vi kaller en nisjebarnehage. Disse barnehagene har en nisje som styrer barnehagens hverdag i tillegg til barnehageloven og rammeplan. Barnehagen på Hønefoss hadde natur og idrett som sin nisje. Jeg ble inspirert og imponert over barnehagens struktur og organisering rundt måten de benyttet naturen og nærmiljøet rundt barnehagen. Ifølge Lyseklett (2013) ble det foretatt en grundig telling av naturbarnehager vinteren 2011 (s. 42). Her ble det telt 148 naturbarnehager. Dette inkluderte alle barnehager som hadde en eller annen form for friluftspreget ord i seg. Barnehager med spesielle nisjer som for eksempel natur må bevisst legge til rett slik at store deler av hverdagen utnytter dette elementet. Likevel står det i *Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver* (Kunnskapsdepartementet, 2011) at alle barna har rett til å få kjennskap til naturen og nærmiljøet. Barnehagene i Norge ligger oss ulikt til geografisk. Noen av barnehagene ligger midt inne i store byer og andre ligger landlig til på bygder.

Straks er jeg ferdig utdannet barnehagelærer og da er det min tur til å være med å bestemme barnas innhold i barnehagen. Hva de skal få oppleve og hva de ikke får oppleve.

1.1 Problemstilling, avgrensning og begrepsavklaring

Foruten barnehager som har naturen som sin egen nisje, hvordan stiller de andre barnehagene og personalet seg til bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagene?

I denne oppgaven ønsker jeg å finne ut hva som styrer barnehagen og personalet i deres valg i forhold til bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagen. Problemstillingen min ble dermed som følgende: «*Hvordan stiller personalet seg til bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagen?*».

Med personalet mener jeg både pedagoger og assistenter. Assistenter er også viktig del av barnas hverdag, derfor ønsker jeg ikke å avgrense problemstillingen til kun å gjelde

pedagoger. Jeg ønsker å se på hva som ligger til grunn for at personalet tar de valgene de tar i forhold til bruken av naturen og nærmiljøet. Hva bygger de valgene sine på og gjør de noe mer ut av det enn akkurat det de må i forhold til rammeplanen og de føringene den legger.

Naturen, nærmiljøet og personalet er sentrale begreper i problemstillingen min. Disse vil jeg i tillegg til styringsdokumenter gå inn på og undersøke for å se hva de har å bety for barna i barnehagen.

1.2 Presentasjon av barnehagen

Barnehagen jeg har valgt å samarbeidet med i forbindelse med min bacheloroppgave er en privat barnehage med få avdelinger. Barnehagen ligger landlig til med tilgang til både natur i form av både skog, stier og vann. I tillegg er det en barnehage som har et nærmiljø bestående av landbruk skole, idrettsanlegg og park.

1.3 Oppgavens oppbygging

I denne oppgaven blir du først presentert for relevant teori opp mot problemstillingen. Der har jeg tatt for meg sentrale ord i problemstillingen som natur, miljø og personalet. I tillegg har jeg skrevet litt om styringsdokumenter da dette er veldig sentralt i barnehagens planlegging. Deretter har jeg tatt for meg metoder både kvalitative og kvantitative og brukt spørreskjema og intervjuer til mine undersøkelser.

Etter dette presenterer jeg mine empiriske funn fra barnehagefeltet. Disse funnene blir til slutt drøftet opp mot teorien jeg presenterte tidligere i oppgaven. Til slutt har jeg summert oppgaven i en avslutning.

2.0 Presentasjon av teori

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere teori opp mot de ansatte i barnehagen, hva styringsdokumentene sier om bruken av naturen og nærmiljøet og hvilke betydninger disse arealene har for barna i barnehagen.

2.1 Styringsdokumenter i barnehagen

I Norge er det barnehageloven som regulerer barnehagene. Dette gjelder både private og offentlige barnehager. Barnehageloven sammen med *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* (Kunnskapsdepartementet, 2011) gir barnehagene sentrale dokumenter som legger føringer for barnehagens virksomhet, handlinger og aktiviteter. Dette er retningslinjer som alle barnehager i landet skal bygge sin virksomhet på. Rammeplan er en forskrift til barnehageloven. Rammeplan er mer utdypende og skal være med å gi alle de ansatte i barnehagene klare rammer for planlegging, gjennomføring og vurdering av barnehagens virksomhet (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 4).

«Barnehagen skal bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for mennesker og naturen De skal lære å ta vare på seg selv, hverandre og naturen» (Barnehageloven, § 1).

God planlegging og utnyttelse av ulike ressurser som finnes i barnehagen kan føre til gode læringsprosesser og opplevelser for barna i barnehagen. Naturen er rik på opplevelser for både små og store. Ifølge *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* vektlegges også naturen og nærmiljøet stor betydning. Det står blant annet at «Fagområdet skal bidra til at barn blir kjent med og får forståelse for planter og dyr, landskap, årstider og vær» (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 44). Gjennom barnehagens arbeid med barn og natur sier *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* at barnehagen skal hjelpe barna å «Danne kunnskap og skape tilknytning til lokalsamfunnet, naturen ...» (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 47). Det vil si at barnehagen må legge til rette for ulike aktiviteter både i og utenfor barnehagen slik at barna får mulighet til å danne kunnskap og kjennskap til både naturen og nærmiljøet.

I tillegg til Rammeplan og Barnehageloven har kunnskapsdepartementet en rekke temahefter. Temaheftene fungerer som et hjelpemiddel og inspirasjon i arbeidet knyttet til barna gjennom rammeplanens fagområder. Kunnskapsdepartementet (2006) understreker i Temaheftet om

natur og miljø at det finnes ikke noe bedre sted for barna til fri utfoldelse, utfordringer, kreativitet og god sansemotoriske stimuli enn det naturen fordi den hele tiden forandrer seg (s. 8).

2.2 Personalet i barnehagen

Dersom vi går ut i fra rammeplanens føringer i arbeidet med barna i barnehagen, er det pedagogisk leder og styrer som har hovedansvar for at det som skjer i barnehagen er i tråd med de føringer som skal være når de legger til rette for aktiviteter i og utenfor barnehagen, men hele personalgruppa har et medansvar. Lundhaug og Neegaard (2011) understreker at det er et felles ansvar i barnehagen både når det gjelder planlegging og gjennomføring av planlagte aktiviteter (s. 128). Personalet i barnehagene har et ansvar for å forvalte barnehageloven og rammeplanen på en forsvarlig måte og videreformidle kunnskap og erfaringer til barna.

«Entusiastiske voksne gir entusiastiske barn» (Pettersen, 1994, s. 48). Glede og nysgjerrighet smitter mellom voksne og barn. Det er mange faktorer som spiller inn i de ulike valgene som tas i barnehagen. Personalets interesser og ferdigheter har stor betydning for valgene som tas i barnehagen. Personalet i barnehagen er sammensatt av mange individer. Det betyr også at kunnskapen og ferdighetene er ulike. Det ideelle er å ha ei personalgruppe som innehar et dynamisk ferdighetssyn. Et dynamisk ferdighetssyn betyr at barnehagepersonalet er optimistiske, de anstrenger seg for å prøve og mestre ved å legge til rette for å lykkes (Lundhaug & Neegaard, 2013, s. 102). Vi må ikke la våre interesser eller mangler på ferdigheter gå utover barna. Vi må utfordre oss selv og lære underveis. Horigmo (2014) skriver at «Barnehagelærerne har oppgaven med å velge ut hva barna skal presenteres for, og hvordan denne presentasjonen skal foregå» (s. 40). Det er viktig at personalet i barnehagen gir barna de opplevelsene de har krav på. Vi må møte de utfordringene som kommer, samt lære og undre oss sammen med barna. Lundhaug og Neegaard (2011) omtaler Wenger og det han kaller «felles repertoar» (s. 129). Med det menes det at personalet kan lære av hverandre fordi hver enkelt i personalgruppa innehar ulik kunnskap og ferdigheter. Dette er kvaliteter som kan deles i gruppa slik at flere kan bidra. Det handler ikke om at alle skal kunne det samme, men at personalet må være åpne for inspirasjon og være villig til å erverve seg nye ferdigheter og kunnskap. Det er kompetansen de voksne innehar som er med å bestemme hvilke muligheter barna får i forhold til å erfare og oppleve naturen og nærmiljøet. Kompetanse handler om «Å

kunne utføre funksjoner, handlingsberedskap, tilstrekkelig kunnskaper, ferdigheter, evner, holdninger, erfaringer osv.» (Gotvassli, 2013, s. 17). Det handler i hovedsak om å klare å løse oppgaver en blir satt til som individ og i grupper. Gotvassli (2013) omtaler noe som heter egenmotivasjonsteorien. Det handler om at personalet blir indre motivert dersom de tror på sin egen kompetanse (s. 90).

Lundhaug (referert i Lundhaug & Neegaard, 2011) skriver at

Ved å delta aktivt med barna, utnytte mulighetene som været gir, legge til rette for aktivitet og sørge for at alle har bekledning som passer med været, kan barnehagelæreren være en rollemodell og fremme barnas lek og utforskning på tur (s. 97).

De voksnes holdninger og trivsel har stor betydning for barna i barnehagen. Det er viktig at personalet øver på ferdigheter slik at de kan mestre og ikke bare inneha kunnskap. På denne måten vil personalet klare å dele kunnskap med barna på en bedre måte. Hvert enkelt individ må bidra til individuell utvikling, samarbeid og fellesskap. *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* legger stor vekt på at barna skal «Utvikle glede ved å bruke naturen til utforskning og kroppslige utfordringer og få en forståelse for hvordan en bruker og samtidig tar vare på miljøet og naturen» (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 36). For at barna skal kunne oppleve glede ved å være på tur, må barnehagepersonalet trives med det de gjør og det som skal skje.

Pedagogisk leder skal ikke kun lede personalet og barna. De må også forholde seg til foreldrene. Foreldrene er en viktig ressurs i tillegg til barnehagepersonalet. Det går mange barn i barnehagen og dermed er det også mange foreldre involvert.

Foreldrene har ulike erfaringer, interesser, kunnskap og yrker. En stor fordel for personalet er å finne ut hva foreldrene kan bidra med opp mot barnehagen og tilbudene barnehagen gir videre til barna. *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* skriver at «Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling» (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 7). Personalet vil møte mange ulike foreldre med ulik kunnskap og interesse, akkurat som personalet selv. Derfor vil det være viktig med god kommunikasjon og tilstrekkelig med informasjon, slik at foreldrene også kan hjelpe til å legge til rett slik at barna har det de trenger av utstyr i barnehagen for å kunne delta på aktiviteter ute i naturen og nærmiljøet til alle årstider. Som nevnt tidligere er det er personalets kompetanse som er avgjørende i forhold til barnas opplevelser i barnehagen, men det er også viktig å nevne at personalet er til dels

avhengig av foreldrenes hjelp. Hva barna er utstyrt med av bekledning for å ferdes ute enten det er innenfor barnehagens gjerde eller i naturen og nærmiljøet vil påvirke personalet når de organiserer ulike aktiviteter.

2.3 Naturen

Naturen har i dag blitt et yndet sted for både store og små. Den har et terreng som egner seg til mange ulike aktiviteter. Å ferdes ute i naturen, utenfor barnehagens daglige veier, skaper variasjon og trivsel (Pettersen, 1994, s. 12). Naturen med sin ubegrensede størrelse er et rikt og mangfoldig rom for både lek og læring. Å bruke naturen og nærmiljøet som læringsarena handler ikke kun om læring av naturen alene, det handler også om dannelse og ulike læringsprosesser.

Naturen har ikke alltid vært en like stor del av barnas oppvekst, ei heller barnehagene. Tidligere ble naturen brukt i form av et nyttepreg. Den første barnehagen i Norge kom i 1837 og var et tilbud til underklassen (Lyseklett, 2013, s. 17). Datidens fokusområde i barnehagene, eller barneasyl som barnehagene ble kaldt på den tiden, handlet om ernæring og pleie. Dette vedvarte til langt ut på 1900 – tallet. Etter hvert som samfunnet og tiden vokste fram vokste også barneasylene fram til daghjem og senere barnehager. I takt med samfunnets framvekst økte også velstanden og fritiden. Bruken av naturen som nyttepreg ble byttet ut med friluftsliv, turer og rekreasjon. Bruken av naturen ble sett på som sunnhet (Lyseklett, 2013).

Tomm Murstad er en pioner innen barnehagen da han var den første i Norge som brakte naturen inn i barnehagehverdagen. Hans engasjement og argumenter for å få barna ut i naturen falt i god smak for mange. Murstads tanker ifølge Lyseklett (2013) var at naturen var den beste plassen både for lek og læring og med bakgrunn av dette lagde han lekeapparater som harmonerte med naturen og datidens undervisning handlet i hovedsak om en innføring i plante- og dyrelivet (s. 23-24). Sammen med den nye rammeplanen for barnehagen i 1996 ble naturen og miljøet vektlagt en større grad av barnehagens daglige innhold.

Rammeplanen har flere områder som barna i barnehagen skal innom i løpet av tiden i barnehagen. «Virksomheten i barnehage, skole og høyere utdanning har et ansvar for å legge til rette for at lek og læring kan finne sted, men like viktig er dannelsesprosjektet, som handler om å kvalifisere seg til livet» (Hallås & Karlsen, 2015, s. 15). Selv om naturen er og skal være

en plass for fri utfoldelse skal den også være en arena for dannelsesprosessene. Hallås og Karlsen (2015) skriver at det er viktig å ha en variert bruk av naturen. Samtidig som man har fokus både på kultur, kunnskap, holdninger og verdier (s. 15).

Naturen er et område som består av både planter, busker og trær, et dyre- og fugleliv, et terreng som ikke er utarbeidet eller vesentlig opparbeidet (Lundhaug & Neegaard, 2013, s. 55). Naturen byr på mange utfordringer og muligheter for barna som de ikke opplever innenfor barnehagens gjerder. Naturen med sitt varierende terreng er en yndet plass for lek og læring, men den er også en viktig ressurs i jobben med miljøvern. Barna får her mulighet til å utvikle mange ulike ferdigheter i løpet av sin tid i barnehagen. De skal utvikle forståelse og omsorg for både medmennesker, seg selv, naturen, planter og dyr. I tillegg får de utviklet sine motoriske ferdigheter gjennom allsidige og fysiske aktiviteter.

Barna er i en stadig utvikling og bevegelsene avanserer fra de enkle til mer kompliserte ut i fra alder og forutsetninger. Barna vil ved å bli tilbudt terreng som ikke er opparbeidet, få utfordre og forbedre sine motoriske ferdigheter, eller tilegne seg nye ferdigheter. Motorisk utvikling handler om endring i fysisk adferd og endringene er ofte relatert til alder og ferdighetsnivå (Pedersen & Sigmundsson, 2000, s. 15). Haywood (1993) definerer motorisk utvikling på denne måten: «Motor trends is defined as sequential, continuous, age-related process which is individual progress from simple movements to complex motor skills» (s. 7).

Bruken av naturen gir ikke barna bare fysiske utfordringer ved å manøvrere seg frem i terrenget, naturen er også en allsidig og nyttig arena for sosialisering, mestring, kunnskap, samt glede og omsorg (Pettersen, 1994, s. 12-13). Gjennom lek i naturen lærer barna at også den har et liv akkurat som oss, og at naturen er husrom for mange dyr, planter og insekter.

Naturen med sine fire årstid har et hav av aktiviteter å by på gjennom lek, læring, mestring og opplevelser. Pettersen (1994) mener det er viktig å la årstidene selv styre de ulike aktivitetene som settes i gang i barnehagen. Han mener at temaene og aktivitetene blir mer interessante for barna når de faller naturlig inn etter vær og føreforhold.

2.4 Nærmiljøet

Like viktig som bruken av naturen er bruken av nærmiljøet. Ifølge Pettersen (1994) gir også naturen barna kjennskap og kunnskap til nærmiljøet (s. 13). «Nærmiljøet er, som det ligger i ordet, det som er nær oss og omkranser stedet der vi holder til» (Horrigmo, 2014, s. 42). Hun

legger til at dette område er både fysisk og geografisk avgrenset. Rammeplanen har som nevnt tidligere også nærmiljø og samfunn som et eget fagområde og dermed ligger det allerede føringer for personalet i barnehagen.

Horrigmo (2011) trekker fram to elementer hun mener er viktig når det kommer til bruken av nærmiljøet. Ved å gi barna tilgang til nærmiljøet og lokalsamfunnet gir du barna verdifulle opplevelser som skaper tilhørighet og økt glede hos barna som bor her. Barna skal kunne delta i det som foregår lokalt og være med å skape kultur i barnehagen ved å ta opp kulturen i nærmiljøet. Den andre intensjonen baserer seg på er at barna skal få kunnskap om stedet og danne en samfunnsmessig forståelse. Tanken er at barna får kunnskap om områdets muligheter og hva nærmiljøet har å by på av ulike aktiviteter. De skal erfare at det finnes en kultur på utsiden av barnehagen som er med i deres dannelsesprosess og er med å skape oss til de menneskene vi er. For at dette skal fungere er det viktig at personalet kartlegger nærmiljøet og lokalsamfunnet ut fra fagområdets to intensjoner og tilegner seg egnet kunnskap og informasjon om stedet.

Nærmiljøene rundt barnehagene er varierende avhengig av hvor i landet vi bor. Noen av barnehagene har en stor andel av kulturelle innslag i form av museer, gallerier, teater og lignende. Disse nærmiljøene har det vi kaller en litt mer formell kulturaktivitetsdimensjon. Andre barnehager er omkranset av landlige omgivelser og har mulighet til å få større innblikk i dyrehold, gårdsdrift, små lokale bedrifter og lignende (Horrigmo, 2011, s. 50 og 51). Hva som omkranser barnehagene er ikke så viktig, det som er viktig er at de ansatte i barnehagen tar i bruk nærmiljøet og lar det bli en del av barnet, slik at det ikke forblir noe som er fremmed og skummelt. Bruken av nærmiljøet handler også om bruken av naturen og å la barna få utforske og undre seg sammen med både barn og voksne. Ved å ferdes utenfor barnehagen og delta i det lokale vil barna få nye impulser gjennom tradisjonelle omgivelser.

3.0 Metode

I Dalland (2012) beskriver sosiolog Vilhelm Aubert metode slik: «En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap» (s. 111).

Videre skriver han at en metode hjelper å innhente data i form av informasjon som vi trenger når vi skal undersøke noe, drive forskning og oppgaveskriving. Vårt valg av metode begrunnes med at vi mener den eller de metodene vil gi oss gode data i forhold til våre undersøkelser.

3.1 Valg av metode

Det finnes to hovedretninger innen metode. Disse to retningene består av kvantitative og kvalitative undersøkelser. Den kvantitative undersøkelsen har som formål å innhente målbare resultater. Det vil si tall som kan settes inn i regneoperasjoner og tabeller (Dalland, 2012, s. 112). De kvantitative metodene har som formål å formidle en forklaring. Dette er en undersøkelse forskerne bruker når de skal gå mer i bredden på det som skal forskes på. Spørreundersøkelse er en kvantitativ undersøkelse hvor du stiller en utvalgt gruppe mennesker de samme spørsmålene. Dette er en standardisert spørreundersøkelse hvor du blant annet kan bruke spørreskjema og telefonintervju som metode. Bruken av spørreskjema krever mye arbeid og tid, noe vi har lite rådighet til i forhold til vår bacheloroppgave. Spørreskjema kan brukes til ulike formål. Det kan brukes til en kvantitativ undersøkelse der formålet ved undersøkelse er å framskaffe et målbart resultat, men det kan også brukes som en forundersøkelse til en kvalitativ undersøkelse der målet er å gå i dybden på noen til videre forskning. De kvalitative undersøkelsene kjennetegnes ved at den går i dybden. De er ute etter å finne forståelser og meninger som ikke kan tallfestes (Dalland, 2012, s. 112). Her er intervju og ustrukturert observasjon gode forskningsmetoder. Disse metodene har en nærhet til det som forskes på fordi informasjonen som fremskaffes, fremskaffes i direkte kontakt med feltet (Dalland, 2012, s. 113). Den kvalitative forskningen tar sikte på å få frem sammenhengen og formidle en forståelse.

Jeg har valgt å bruke det vi kaller metodetriangulering. Det vil si at jeg bruker flere metoder for å innhente empiri til min oppgave. Metodetriangulering består av både kvantitative og kvalitative metoder. Min kvantitative undersøkelse vil være spørreskjema, mens min kvalitative undersøkelse vil bestå av intervju (Bergsland & Jæger, 2014, s. 69).

Jeg ønsket å finne ut hva som ligger til grunn for valgene de ansatte tar i forhold til bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagen. Med bakgrunn i dette valgte jeg først en kvantitativ metode i form av et spørreskjemaundersøkelse hvor alle de ansatte skulle svare. Dette spørreskjemaet var en forundersøkelse til videre dybdeundersøkelse. Dermed valgte jeg en kvalitativ metode i form av intervju. Intervjuene skulle hjelpe meg å få en større forståelse for de ulike svarene som kom inn via spørreskjemaene. Jeg valgte å ha et åpent intervju med tre informantene. Et åpent eller som det også kalles, et mindre styrt intervju, har den som intervjuer ulike spørsmål som han stiller og lar informanten komme med sine svar før intervjueren eventuelt styrer samtalen slik at man får best mulig svar på det han er ute etter (Kylén, 2004).

3.2 Valg av informanter

For at jeg skulle klare å holde spørreskjemaundersøkelsen anonym valgte jeg å spørre styrer i barnehagen om hun kunne snakke med sine ansatte og høre om noen var interessert i å stille til intervju. Dette gjorde styrer og det viste seg at alle ønsket å stille. Jeg valgte å intervju tre stykker, en blanding av faglærte og ufaglærte.

3.3 Den kvantitative undersøkelsen

Den kvantitative undersøkelsen bestod av spørreskjema. Skjemaet fungerer som en forundersøkelse til mine videre undersøkelser. Jeg utarbeidet spørsmål som ble delt ut til alle ansatte i barnehagen (se vedlegg 1). Spørreskjemaer kan leveres ut via dataen eller via papirform (Kylén, 2004, s. 54). Dersom spørreskjemaet kommer i papirform bør ikke spørreundersøkelsen ifølge Kylén være for lang (s. 56). I tillegg er det viktig at spørreskjemaet har et tiltalende og et interessant utseende.

I mange tilfeller synes vi mennesker at spørreundersøkelser er bortkastet tid og lite interessante. For å unngå dette sendt jeg et kort følgebrev (se vedlegg 2) med mitt spørreskjema i tillegg var de informert gjennom barnehagens styrer på et tidligere avdelingsmøte. På denne måten kunne de se formålet ved undersøkelsen før de svarte (Kylén, 2004, s. 59).

3.4 Den kvalitative undersøkelsen

Den kvalitative undersøkelsen bestod av et åpnet intervju. Cannell og Kahn (referert i Ringdal, 2013, s. 128) «Et intervju er en samtale med et formål». Formålet var å komme mer i dybden av problemstillingen. Jeg lagde meg en intervjuguide bestående av spørsmål som dukket opp under bearbeidingen av spørreskjemaundersøkelsen (vedlegg 3) og i tillegg et samtykkeskjema (vedlegg 4). Intervjuguiden ble laget med formål om å være en ledetråd for meg selv gjennom intervjuet samtidig som den var en god forberedelse både faglig og mentalt (Dalland, 2012, s. 167). I intervjuguiden prøvde jeg å lage så åpne spørsmål som mulig i håp om å få mer levende og spontane svar og ikke spørsmål som kunne lede til svar.

3.5 Etiske hensyn

I følgebrevene informerte jeg om formålet mitt ved spørreskjemaundersøkelsen og intervjuene. Jeg understreket fokuset jeg hadde på anonymitet slik at informantene skulle føle seg trygge ved deltakelse. Dette er i tråd med De nasjonale forskningsetiske komite som understreker at informanter til forskningsprosjekt har krav på informasjon om hva undersøkelsene skal brukes til, hvem som har tilgang til funnene og hvordan du har tenkt å bruke informasjonen informantene har kommet med (De nasjonale forskningsetiske komite, 2014).

Jeg valgte å notere underveis gjennom intervjuet. I tillegg lot jeg informantene lese over notatene mine når intervjuet var over. På denne måten forsikret meg om at informantene hadde oppfattet spørsmålene og jeg hadde forstått de riktig når jeg noterte ned svarene.

3.6 Reliabilitet og validitet

Ifølge Wallén (referert i Dalland, 2015) handler validitet til en undersøkelse om hvorvidt resultatet man kommer frem til er gyldig. Altså om de svarene vi har fått gjennom spørreundersøkelsen og intervjuene i barnehagen kan anses som korrekte. Dalland (2015) skriver at det stilles krav til at dataen som er samlet inn å brukt i undersøkelsen må være relevant for problemstillingen. Dette kravet er likt enten du henter opplysninger fra mennesker eller litteratur. I forhold til min oppgave er kravet om relevans oppfylt. Jeg utarbeidet først et spørreskjema ut fra problemstillingen som samtlige i barnehagen svarte på. Deretter

utarbeidet jeg en intervjuguide basert på svarene jeg fikk gjennom spørreundersøkelsen og knyttet funnene fra undersøkelsen opp mot teori.

Reliabiliteten, eller påliteligheten, forteller om undersøkelsen er utført korrekt, og at eventuelle feilmarginer til undersøkelsen er angitt Wallén (referert i Dalland, 2015). Dataen være samlet inn på en måte så den fremstår som pålitelig og frie for unøyaktigheter (Dalland, 2015, s. 120). Det finnes flere fallgruver ved intervjuer og spørreundersøkelser. Dalland (2015) nevner flere punkter hvor det kan oppstå hvor kommunikasjonen kan fremme feilkilder. Noen av fallgruvene han nevner er oppfattelsen av spørsmålene, noteres svarene riktig, kanskje skriver man forkortelser på notatet og husker man hva forkortelsene betyr og dårlig lyd ved lydopptak (Dalland, 2015, s. 120). Ved spørreundersøkelsen var det lite jeg kunne gjøre dersom noen av spørsmålene var vanskelig å tolke, men dette kunne jeg rette opp i fordi jeg baserte intervjuene mine på svarene jeg fikk fra spørreundersøkelsen.

3.7 Metodekritikk

Ved valg av metodetriangulering bestående av både kvalitative og kvantitative undersøkelser, har jeg møtt på noen naturlige utfordringer fremfor å velge en metode. Jeg har ikke kunnet trekke konklusjoner i forhold til problemstillingen min fordi undersøkelsen min involverer for få representanter. Målet mitt var ikke å undersøke mange å få et helhetlig bilde, men å undersøke få representanter slik at jeg kunne gå mer i dybden av problemstillingen.

Validiteten til spørreskjemaundersøkelsen er noe svak da antall informanter som svarte på skjemaet var veldig lavt. For at undersøkelsen skulle gitt meg et reelt svar måtte antall informanter som svarte vært betraktelig høyer, samt at jeg også burde sendte skjemaet ut til flere barnehager. Målet var heller ikke her å innhentet et stort bilde av problemstillingen, men å benytte svarene som kom inn til forberedelser til videre intervjuer.

Et annet spørsmål er validiteten til svarene intervjuobjektene har gitt. Svarene jeg fikk gjennom intervjuet er subjektive og disse svarene samsvarer nødvendigvis ikke med andres oppfatning av problemstillingen. Jeg kan heller ikke si om svarene som er gitt er ærlige eller om de har svart det de tror jeg forventer ut fra spørsmålene som ble stilt.

4.0 Presentasjon av empiri

Min undersøkelse bestod av både en kvantitativ og kvalitative undersøkelser. Under vil resultatene av både spørreskjemaet og intervjuene bli presentert.

4.1 Spørreundersøkelsen

For å få en oversikt og på best mulig måte bearbeide svarene fra spørreundersøkelsen, lagde jeg statistikk til hvert spørsmål med de svaralternativene spørsmålene hadde. På denne måten kunne jeg sortere funnene.

Personalet benytter seg av naturen og nærmiljøet utenfor barnehagen til en viss grad, men flertallet synes bruken av områdene kunne vært bedre. Noen skriver også at de bruker områdene i perioder. Personalet er til dels enige om at utearealet i barnehagen er tilstrekkelig nok for barna.

De ansatte legger vekt på at barna skal oppleve glede når de planlegger aktiviteter utenfor barnehagen. Det er heller ikke avgjørende at barnehagen har en egen plass å gå til når personalet legger opp til aktiviteter utenfor barnehagen. Barnehagen benytter i periode naturen og nærmiljøet opp mot andre kunnskapsområder, men kunne ønske litt mer tverrfaglighet.

Alder hadde liten betydning for aktiviteter i naturen og nærmiljøet, men noen mente den var av betydning i perioder. På spørsmål om de syntes det er viktig å inneha kunnskap om naturen og nærmiljøet i forhold til videreformidling til barna, var det delte meninger. Noen syntes dette hadde stor betydning, mens flertallet følte det hadde liten betydning å inneha slik kunnskap. Mange mente at interesser hadde større betydning.

Jeg spurte personalet hvordan de opplever barna når de får utfolde seg i og utforske naturen og nærmiljøet. Det var tydelig at personalet opplever gladere barn. I tillegg opplever personalet at barna krangler mindre, de utfordrer seg selv og tar nye utfordringer, de leker med ande enn de vanligvis ville gjort inne i barnehagen og noen synes også barna blir mer kreative og utforskende. Videre lurte jeg på om disse observasjonene personalet gjorde seg av barna når det oppholdt seg utenfor barnehagen, hadde betydning for valgene de tok ved bruken av utearealet. For noen i personalet påvirker disse observasjonene de i stor grad, noen syntes observasjonene kunne blitt lagt mer til grunne ved valgene og noen benyttet seg av observasjonene i perioder.

Alle svarte at det er pedagogisk leder som planlegger hverdagen, i tillegg svarte noen styrer og assistenter. På spørsmålet om de syntes de foresatte i barnehagen var med å påvirke valgene deres i forhold til bruken av naturen og nærmiljøet svarte de fleste at det var i liten grad. Noen mente de påvirket personalet i perioder og noen skulle ønsket de kunne påvirke mer.

4.2 Intervjuene

Jeg delte inn spørsmålene jeg stilte i kategorier. Disse kategoriene bestod av alder på barna, kunnskap, interesser og foresatte, natur og nærmiljø, barna, og personalet. Alle fikk de samme spørsmålene.

4.2.1 Alder

I spørreundersøkelsen stilte jeg et spørsmål om barnas alder var av stor betydning ved bruken av naturen og nærmiljøet. Det kom mange ulike svar på dette. Jeg ønsket å høre hva hver enkelt hadde av tanker i forhold til alder. Alle hadde til dels like tanker rundt alder og bruken av naturen og nærmiljøet. Den ene informanten mente det var lettere å ferdes i naturen for de eldste barna på grunn av bleier, soving og større aktivitet. I tillegg ble det poengtert at bekledding. De eldste barna kler i stor grad på seg selv, mens de minste barna trenger hjelp og dermed går det med mye mer tid før de kommer av sted.

Trygghet og faste rutiner var også argumenter for at alder er av betydning. Den ene informanten mente at naturen er for alle og at naturen ikke har noen begrensninger, men at det er lengden på turen som er avgjørende. I forhold til barnas motoriske utvikling mente alle at naturen og nærmiljøet er bra for alle. Informantene syntes ikke alder burde være noe hinder for å komme seg på tur, men de nevnte begrensninger som en eventuell utfordring. En av informantene mente at et av hindrene for å få de minste ut på tur, handler om det som sitter i hodet på de voksne. Alle mente de burde være flinkere til å ta de minste med på tur, men når de først var på tur så var stort sett alle rutiner like for både små og store. Det er stort sett lengden på turen som er ulik de eldste og de yngste sine turer. De minste spiser sjeldent på tur.

4.2.2 Kunnskap, interesser og foresatte

I spørreskjemaundersøkelsen stilte jeg spørsmål rundt kunnskap, interesser og de foresatte. Jeg ønsket å finne ut hvor viktig informantene mente kunnskap om naturen og nærmiljøet er, og om interesser blant personalet er av stor betydning for valg av aktiviteter. Det var delte tanker rundt dette, spesielt rundt kunnskap. Den ene av informantene mente at kunnskapen ikke var av den største betydning, men at det bunnet er i interesser i personalgruppen. De andre to var enige om at kun for turen i seg selv er ikke kunnskap viktig, men dersom turen skal ha et faglig innhold er det viktig å inneha kunnskap. Den andre informanten svarte i tillegg at kunnskapen gjør det lettere å undre seg sammen med barna. Alle var enige om at interesser er en vesentlig faktor.

Informantene forteller at de foresatte påvirker i størst grad når de ved henting samtaler om dagens aktiviteter. Dette setter tankevirksomheten i gang hos personalet. De tar i betraktning ønsker som kommer inn fra foresatte. Noen er lettere å imøtekomme enn andre. Foresatte er flinke til å sende med barna bra med klær etter årstider. Det hender seg også at foresatte inviterer barnehagen hjem til seg.

4.2.3 Naturen og nærmiljøet

Jeg spurte i hvilken grad barnehagen benytter seg av naturen og nærmiljøet i spørreundersøkelsen. Et av svarene som gikk igjen var «i perioder». Jeg ønsket å finne ut hva de la i dette svaret. «I perioder» la alle årstider som grunn. De begrunnet det med framkommelighet, bekledning og været. Det er lettere å komme fram på vår, sommer og høst. En av de nevnte også barnegrupper i forbindelse med svaret «i perioder». Ved spørsmål om de benytter flere fagområder sammen med natur og nærmiljø svarte de at fagområdene inngår i hverdagsaktiviteten og at de andre fagområdene ligger i underbevisstheten.

Bruken av nærmiljøet foregår sporadisk i forhold til de minste, mens de største barna benytter nærmiljøet i noe større grad. Alle benytter seg av skolens uteareal, de største mest slik at de skal bli kjent med skolen og nærområdet før de skal begynne på skolen. De får også benytte seg av skolens gymsal. Nærområdet har også en lekeplass rett ved barnehagen. Denne er det de minste barna som bruker mest. De er av og til på gårdsbesøk, men dette krever kjøring.

Jeg ønsket også å finne ut hvordan de legger opp til turer i naturen slik at barna skal få erfare og oppleve de ulike sidene ved naturen. En av informantene svarte at de med de minste barna benytter skogen som ligger rett ved. Der plukker de gåsunger og blomster alt etter årstider og

vekster. Ellers nevnte informantene at de største barna benytter seg av en gapahuk som ikke ligger langt unna barnehagen. Denne er satt opp av de foresatte til barnehagen. Her er det også en utedo, slik at de kan benytte seg av naturen hele dagen om de ønsker. En av informantene nevner gleden barna opplever ved å være der. Gleden er så stor for noen at de tar med sine foresatte dit på ettermiddager og helger. Plassen har både bål plass og byr på ulike aktiviteter i form av balanse, motorikk og kreativitet.

4.2.4 Barna

Ut i fra spørreskjemaundersøkelsen observerer personalet hvordan naturen påvirker barna. På spørsmålet om barna har større læringskurve rent fysisk og sosialt mente en av informantene at behovet for å komme utenfor gjerdet er større fra treårsalderen. Ellers svarte alle at barna utfordres på en annen måte motorisk ved å ferdes i terreng kontra barnehagen som er tilrettelagt. I tillegg opplever barna en større mestingsfølelse ved å utfordres og klare utfordringer som ikke er menneskeskapt. De nevner også at barna sosialiseres med andre barn. De leker med flere enn de vanligvis gjør inne i barnehagen. De leker mer på tvers av alder og kjønn.

Om barna burde få medvirke til valg av aktiviteter fortalte informantene at det er de voksne som planlegger, men at barna får medvirke noe og de kunne fått medvirke mer av og til.

4.2.5 Personalet

Det kom fram av spørreundersøkelsen at pedagogisk leder planlegger hverdagen i barnehagen. Jeg ønsket å finne ut litt mer om de benytter seg av kunnskap, erfaringer og interesser blant resten av personalet. De pedagogiske lederne benytter seg til tider av resten av personalet. I forhold til uker og måneder som skal planlegges, tas dette opp på møter de har i barnehagen. Ellers planlegger de pedagogiske lederne ut fra lover og rammeverk.

Jeg var også interessert i å vite om personalet var flinke til å benytte seg av hverandres erfaringer og kunnskap på tvers av avdelingene. Informantene svarte at de av og til spør hverandre. Spesielt hvis noen hadde gjort noe som fungerte bra, spurte de etter tips.

5.0 Drøfting

I dette kapittelet vil jeg drøfte mine funn opp mot teorien jeg har skrevet. For å få en best mulig oversikt har jeg valgt å dele inn drøftingen på samme måte som jeg presenterte resultatene fra spørreundersøkelsen og intervjuene.

5.1 Alder

Ut ifra funn gjort i praksisfeltet og teorien rundt temaet kan jeg se at det er mye likt mellom teori og praksis, men også mange ulikheter. Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver gir klare føringer for personalet, men personalet selv kan tolke rammeplanen ulikt. I *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* står blant annet at «Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etiske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur Likeverdig barnehagetilbud av god kvalitet krever derfor individuell tilrettelegging av tilbudet og lokal tilpasning av innholdet»

(Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 23). Som det kommer fram av empiriene hadde informantene mange like tanker rundt alder og aktiviteter i barnehagen. Blant alle svarene som kom fram av intervjuene, handlet mye om fremkommelighet for de minste. De mente dette var lettere for de eldste barna fordi de eldste barna har større og bedre rekkevidde. Rutiner, trygghet og faste rammer ble det også argumenter for nå det gjelder de minste barna. På grunn av soving, bleier og trygge rammer mente noen av informantene at det var lettere å oppholde seg innenfor barnehagens areal. Hva personalet velger å gjøre eventuelt ikke gjøre, handler her i stor grad om tilrettelegging i forhold til barnas alder og forutsetninger. Som nevnt tidligere skal personalet ta hensyn til alder og funksjon. Det betyr ikke at de må ta bort alternativer for barna, men at de med skjønn skal vurdere hva som er best for barna og barnegruppa. Noen vurderer aktiviteter utenfor barnehagen som en utfordringer og velger i stedet å legge til rette innenfor barnehagens areal er helt naturlig.

En av informantene mente at naturen er for alle og at naturen ikke har noen begrensinger. Informanten mente at de største hindringene sitter i hodene på personalet. Jeg tror også at personalets syn, kunnskap og ferdigheter er med å påvirke valgene som tas i forhold til barnas alder. Lundhaug & Neegard (2013) skriver om det å ha et dynamisk ferdighetssyn hos personalet. Jeg vil tro at der personalet innehar en større grad av dette ferdighetssynet vil også valgene av aktiviteter uavhengig av alder og forutsetninger øke. Ved å inneha et dynamisk

ferdighetssyn har personalet et optimistisk syn og de prøver å anstrenge seg for å mestre ved å legge til rette for å lykkes (Lundhaug & Neegaard, 2013, s. 102).

Pedersen og Sigmundsson (2000) skrev at motoriske utvikling som stadig er under endring utfra alder eller ferdighetsnivå. Alle barn er individuelle og er på ulike stadier i forhold til sine motoriske ferdigheter. Dermed vil det på en måte bli vanskelig å si at alderen skal være et hinder for å komme seg på tur. Noen av barna tross sin lave alder vil ha et større behov for utfordringer enn andre barn på samme alder. Det vil si at hva som er tilpasninger og tilrettelegging ut fra alder og forutsetninger handler om individuelle tanker og holdninger blant personalet og hva de mener er mest passende og ikke passende ut fra hvilken kunnskap, erfaringer og syn vi har. Jeg føler det er viktig å ikke fastslå at det ene er mer riktig enn det andre, men at det er like viktig å se på valgene som tas ut fra både barnas og personalets forutsetninger også, ikke bare barnas alder og forutsetninger.

5.2 Kunnskap, interesser og foresatte

Kunnskap og interesser vil også påvirke personalets valg. For å kunne gi barna gode opplevelser i nærmiljøet og naturen er det viktig at personalet innehar kunnskap og kartlegger de mulighetene som finnes rundt barnehagen. Horigmo (2011) forklarer at hensikten med bruken av nærmiljøet rundt barnehagen er at barna skal knytte emosjonelle sider gjennom opplevelser og gjennom å gi barna den kunnskapen de trenger for å utvikle sine kognitive ferdigheter.

På spørsmål til informantene rundt viktigheten av kunnskap i forhold til både naturen og nærmiljøet var det litt delte tanker. Informantene mente at interessen stod høyere enn kunnskapen. Det var også avhengig av om barnehagen var på tur for turens skyld eller om turen skal inneholde et litt mer faglig aspekt. Hvis vi ser på hva *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* sier så bør kanskje kunnskap være en viktig del av personalet når det også gjelder naturen og nærmiljøet. Der står det at barnehagen skal «Bidra til at barna møter verden utenfor familien med tillit og nysgjerrighet» (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 44). En av informantene nevnte at fordelen ved å inneha en del kunnskap gjør det lettere å undre seg sammen med barna fordi man eventuelt vet hva man leter etter. Det er personalets jobb å videreformidle kunnskap og erfaringer til barna. Ifølge *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* skal fagområdet «Bidra til at barn blir kjent med og få forståelse for planter og dyr, landskap, årstider og vær» (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 44). Jeg tror at viktigheten

ved å inneha litt kunnskap er avgjørende for å fange barnas nysgjerrighet. Jeg tenker det den ene informanten sa om at man lettere kan undre seg og utforske sammen med barna blir lettere fordi man kan lete etter konkrete ting og ikke minst videreformidle det som er relevant og nyttige for barna.

Pettersen (1994) skriver at «Entusiastiske voksne gir entusiastiske barn» (s. 48). Det er ikke slik at alle som er ansatt i barnehagen må ha kvalifisert utdanning. Det er kun påkrevd 1-2 barnehagelærer per avdeling avhengig av hvor stor barnegruppa er. Disse er utdannet innen profesjonen og innehar viktig kunnskap i jobben med barn. Det er kanskje her vi kan møte på noen av utfordringene i forhold til lite eller manglende kunnskap. Selvfølgelig kan ufaglærte også inneha mye kunnskap, men jeg vil tro at her vil kunnskap like gjerne bygge på interesser. Det vil være naturlig å tenke at der interessen er stor er også engasjementet og entusiasmen større. Kanskje går interesse og kunnskap litt hånd i hånd. Dersom noen i personalet har stor interesse for enten naturen eller nærmiljøet vil de også inneha litt kunnskap enten dette er bevisst eller ubevisst. Dersom du ikke har hatt faglig påfyll innenfor ulike emner og interessen ikke er der, vil jeg tro at ting kan utebli eller kun presenteres for barna i liten grad. Dersom det utstråles en naturlig glede og iver, vil dette smitte over til barna.

I *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* at «Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling» (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 7). Ifølge informantene har de foresatte liten påvirkning i forhold til bruken av naturen og nærmiljøet. De foresatte bidrar i den grad at de spør hva barna har gjort og hvordan de har hatt det. De foresatte er i tillegg flinke til å se til at barna har det de trenger av klær og utstyr til enhver tid i barnehagen. Det som kan by på størst utfordring ifølge en av informantene er at de foresatte kan ha for høye krav og forventninger utfra hva som er mulig å gjennomføre med barnegruppen og personalets ressurser. Det er her viktig at det er god kommunikasjon mellom barnehagen og de foresatte.

5.3 Naturen og nærmiljøet

Rammeplanen vektlegger naturen og nærmiljøet sin betydning. I spørreskjemaundersøkelsen spurte jeg i hvilken grad personalet benytter seg av disse to elementene og de fleste svarte «I en viss grad». Noen svarte også «I perioder». For å finne ut hva de la i svaret «I perioder» stilte jeg alle informantene dette spørsmålet. Svaret jeg fikk var årstider. Naturen er med å gi

barna opplevelser gjennom hele året. Pettersen (1994) mener at barna blir mer motiverte til å møte naturens ulike temaer ved å følge årstiden og de føringer den legger for lek og aktiviteter. Hver enkelt årstid byr på ulike utfordringer og muligheter. Informantenes begrunnelser for årstidene gikk på framkommelighet, bekledning og været. Jeg tror mye handler om, som en av informantene nevnte på spørsmålet rundt alder og naturen, om det som sitter i hode på oss voksne. Ifølge Lundhaug (referert i Lundhaug & Neegaard, 2011, s. 97)

Ved å delta aktivt med barna, utnytte mulighetene som været gir, legge til rette for aktivitet og sørge for at alle har bekledning som passer med været, kan barnehagelæreren være en rollemodell og fremme barns lek og utforskning på tur.

Informantene sier de utnytter naturen mer på vår, sommer og høst. Dette kan selvfølgelig bero på mange ulike grunner. Man vet aldri hvordan vinteren blir, om den består av søle, snø eller is. Det handler i like stor grad om å utøve skjønn rundt periodene, som å utnytte de.

Naturen er en flott arena for å inkludere andre fagområder. Pettersen (1994) understreker viktigheten naturen gir på alle kanter. Bruken av naturen gir ikke bare fysiske utfordringer og utforinger innenfor natur, miljø og teknikk alene. Den er en nyttig arena for tverrfaglighet i forhold til alle fagområdene i rammeplanen, samt en sosialiseringsarena, omsorg, mestring og glede. På spørsmålet om barnehagen benytter seg av et tverrfaglig utgangspunkt rundt kunnskapsområdene i rammeplanen svarte informantene at alle kunnskapsområdene inngår i mer eller mindre grad i hverdagsaktivitetene deres. De ligger i underbevisstheten, men jeg fikk ikke en klar oppfattelse av at det ligger en bevisst strategi rundt dette. Dette kan kanskje bunne ut i periodebruken barnehagen benytter seg av. Kanskje hadde tverrfagligheten vært større og mer bevisst dersom barnehagen hadde hatt stort fokus på å utnytte naturen og nærmiljøet hele året uansett vær og vind.

Nærmiljøet er en fin arena å bruke for at barna også skal bli kjente og knytte tilhørighet til områdene rundt barnehagen. Bruken av nærmiljøet ifølge informantene foregår mer sporadisk med de minste barna i barnehagen. Da gjerne med besøk på nærliggende lekeplass. Ellers var de flinke til å bruke skolens gymsal og uteareal, spesielt med førskolebarna. (Horrigmo (2011) skriver at det er ikke viktig hva som omkranser barnehagene. Det som er viktig er at de ansatte i barnehagen tar i bruk det som er i nærmiljøet og lar det bli en del av barnet, slik at det ikke forblir noe som er fremmed og skummelt. For barna som skal over i skolen er det kjempefint at de her får mulighet til å bli kjent med skolen før de skal begynne der, samtidig som de blir kjent med det som omkranser barnehagen.

5.4 Barna

Bruken av naturen byr på mange varierte muligheter for barna. Den danner en begynnende forståelse og kunnskap rundt planter og dyr, den gir fysiske utfordringer og den er en god sosialiseringarena. Gjennom spørreskjemaundersøkelsen observerte personalet ulike ting blant barna når de oppholder seg i naturen både fysisk og sosialt. Informantene fikk spørsmål om de så en større læringskurve blant barna når de benytter seg av naturen og nærmiljøet, og om barna burde selv få medvirke ut fra sine opplevelser og erfaringer. Svarene var som sagt veldig like, men igjen her som også nevnte tidligere i drøfting, er alder nok en gang avgjørende. Det ble nevnt at barna fra tre årsalder hadde et større behov for å bevege seg utenfor barnehagen enn de aller minste, selv om alle mente at de utfordres på en annen måte motorisk når de ferdes ute i naturen. Naturen er som Lundhaug og Neegaard (2013) nevner, et terreng som ikke er utarbeidet eller vesentlig opparbeidet (s. 55). På denne måten vil barna utfordres gjennom et terreng som ikke er tilrettelagt ut fra alder eller forutsetninger. Barn vil her uten tvil utfordre seg selv og sine ferdigheter og på denne måten og etter hvert oppleve mestring. Det står ingen ting om at naturen kun er for de eldste barna i barnehagen.

Informantene forteller at det er de voksne som planlegger aktiviteter og at barna av og til får medvirke. Det er viktig å se og gi alle barna muligheter til å oppleve et annet terreng enn kun det barnehagen har å by på, også for de minste barna. Alt handler om å legge til rette og finne gode alternativer ut fra alder og forutsetninger. Kanskje er vi for redde for å utfordre de minste barna i barnehagen? Det vil være viktig å se hvert enkelt barn og deres behov da alle utvikler seg individuelt.

Hallås og Karlsen (2015) nevner det er viktig å ha en variert bruk av naturen. Den skal være en plass for lek og fri utfoldelse, men den skal også være med å danne oss som mennesker og skape verdier, holdninger og kunnskap. En fare kan være å tenke både naturen og nærmiljøet som en fysisk utfordring for alle barna i barnehagen, alt etter ferdigheter. Man kan jo tenke på om det er andre muligheter for å komme seg ut, spesielt med de minste som gjør at de får oppleve naturen og nærmiljøet slik at de kan kjenne igjen det senere når de begynner å ferdes der til fots. Samtidig understreker Hallås og Karlsen (2015) at «Virksomheten i barnehage, skole og høyere utdanning har et ansvar for å legge til rette for at lek og læring kan finne sted ...» (s. 15). Her sies det at personalet kan legge til rette for lek og læring utenfor barnehagen, det sies ikke at personalet må. Dersom barnehagen velger å prioritere de eldste barna når det

gjelder ferdsel i naturen og nærmiljøet, er de likevel innenfor kravene da barna etter hvert som de blir eldre blir presentert for ferdsel i naturen og nærmiljøet.

5.5 Personalet

Som det kom fram både av spørreskjemaundersøkelsen og intervjuene er det pedagogiske leder på avdelingene som planlegger hverdagen i barnehagen. Informantene nevnte at pedagogiske ledere benytter seg noe av de andre ansatte. Det tas blant annet opp på personalmøter ulike ting rundt barnehagens hverdag hvor alle deltar. Dersom vi går ut i fra de føringer *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* legger i arbeidet med barna i barnehagen, er det pedagogisk leder og styrer som har hovedansvar for at det som skjer i barnehagen er i tråd med de føringer som skal være når de legger til rette for aktiviteter i og utenfor barnehagen, men hele personalgruppa har et medansvar. Lundhaug og Neegaard (2011) understreker at det er et felles ansvar i barnehagen både når det gjelder planlegging og gjennomføring av planlagte aktiviteter (s. 128). Det viser seg, som teorien understreker, at hovedansvaret ligger hos pedagogisk leder, men at alle er delaktige på et eller annet tidspunkt i prosessene og på den måte er med å dele på ansvaret.

På spørsmål om barnehagen var flinke til å utnytte ressurser på tvers av avdelinger, bar dette preg av delte oppfatninger. De spør hverandre av og til, men det ikke er faste rutiner for dette blant personalet. Dersom en avdeling har vært på tur å gjort noe som fungerte veldig bra spør de hverandre om råd. Lundhaug og Neegaard (2011) snakker om «Felles repertoar» (s. 129). De mener det er viktig at personalet kan lære av hverandre og dele kunnskap og erfaringer. Dette gjør personalet til en viss grad, men kanskje om det var mer av dette kunne det skapt mer inspirasjon og nye tanker til nye muligheter. Jeg vi tro dette handler litt om hvordan vi er som personer også. Noen liker å rådføre seg og er åpne for innspill fra andre, mens andre er mer selvstendige.

6.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg tatt for meg problemstillingen «*Hvordan stiller personalet seg til bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagen*». Jeg har gjennom spørreundersøkelse og intervjuer fått en god innsikt i personalets oppfatninger av bruk av naturen og nærmiljøet.

Gjennom oppgaven har jeg sett at det aldri ligger en grunn ene og alene bak valgene som tas, og at valg av og til kan være innviklet. Det handler ikke kun for personalet om ha tilstrekkelig med kunnskap. Personalet legger større vekt på interesser og erfaringer. I tillegg er synet vi har på barna og barnas behov avgjørende. Disse er subjektive og kan føre til ulike ønsker og meninger. Det er viktig at personalet utnytter hverandres erfaringer, interesser og kunnskap for å kunne gi barna i barnehagen et tilstrekkelig tilbud av fysiske utfordringer, kunnskap og nysgjerrighet rundt naturen og nærmiljøet. Naturen består av fire årstider og barnehagen består av barn fra 0-6 år. Noen årstider er mer krevende enn andre i forhold til alder på barn, fremkommelighet og vær. Det er viktig at personalet jobber i samme retning og prøver å se muligheter i stedet for begrensinger.

Alder er et veldig sentralt ord i den aktuelle barnehagen i forhold til hva det legges opp til og ikke. For de minste barna handler det for personalet slik jeg ser det, om å legge til rette for trygghet og faste rutiner innenfor barnehagens areal og at dette er nok for de minste barna.

Det finnes ingen fasit på hva som er rett eller galt, men det ligger flere retningslinjer som er med å styre flere av valgene vi tar. Mye handler om våre syn og at vi må være åpne for å erverve oss ny kunnskap, og samtidig spille på interesser og erfaringer hos andre i personalgruppen. I tillegg må vi se barna som subjekter og deres individuelle behov. Ved å legge til rette med gode rutiner og vaner rundt benyttelsen av naturen og nærmiljøet, vil dette etter hvert bli en naturlig del av barnehagens hverdag. I tillegg vil kanskje personalet etter hvert som gode vaner og rutiner innarbeides utfordre både seg selv og barna og jobbe ut fra et dynamisk ferdighetssyn.

Litteraturliste

- Barnehageloven, LOV-2005-06-17-64. § 1. (2013). Lokalisert på <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Bergsland, M. D. & Jæger, H. (2014) I M. D. Bergsland & H. Jæger (Red.), *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen*. Oslo: Cappelen Damm.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. (5. utg.). Oslo: Gyldendal Norske Forlag.
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2014). *7. Ansvar for å informere*. Lokalisert på <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/b-hensyn-til-personer-5---18/>
- Gotvassli, K.-Å. (2013). *Strategisk kompetanseutvikling i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm.
- Hallås, B. O. & Karlsen, G. (2015) I B. O. Hallås & G. Karlsen (Red.), *Natur og danning: Profesjonsutøvelse, barnehage og skole*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Haywood, K. M. (1993). *Life span motor development*. Champaign, Il.: Human Kinetics.
- Horrigmo, K. J. (2014). *Barnehagebarn i nærmiljø og lokalsamfunn fagdidaktikk- aktiviteter og opplevelser*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Kunnskapsdepartementet (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. (Rev. utg.). Oslo: Departementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2006). *Temahefte om natur og miljø*. Lokalisert på [file:///C:/Users/Ingberg/Downloads/Temahefte%20om%20natur%20og%20miljø%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Ingberg/Downloads/Temahefte%20om%20natur%20og%20miljø%20(1).pdf)
- Kylén, J. A. (2004). *Att få svar*. Stockholm: Bonnier Utbildning AB.
- Lundhaug, T. (2013) I T. Lundhaug & H. R. Neegaard, *Friluftsliv og uteliv i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lundhaug, T. & Neegaard, H. R. (2013). *Friluftsliv og uteliv i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lysklett, O. B. (2013). *Ute hele uka: natur- og friluftsbarnhagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Maanum, L. (2010). *Mangfoldig naturglede i barnehagen: lek med natur, miljø og teknikk*. Oslo: Kommuneforlaget

Pederesen, A. V. & Sigmundsson, H. (2000). *Motorisk utvikling: Nye perspektiver på barns motorikk*. Oslo: SEBU Forlag.

Pettersen, J. R. (1994). *BRUK NATUREN! Natur- og miljøorientering i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ringdal, K. (2001). *ENHET OG MANGFOLD: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Statistisk Sentralbyrå. (2015). *Barnehager, 2015, endelige tall*. Lokalisert på <https://ssb.no/utdanning/statistikker/barnehager/aar-endelige/2016-04-20?fane=tabell&sort=nummer&tabell=262638>

Vedlegg 1

Spørreskjema.

1.) I hvor stor grad synes du barnehagen benytter seg av naturen utenfor barnehagen?

Nesten aldri	I liten grad	Kunne vært mer	I perioder	I stor grad

2.) I hvor stor grad synes du barnehagen benytter seg av nærmiljøet rundt barnehagen?

Nesten aldri	I liten grad	Kunne vært mer	I perioder	I stor grad

3.) Synes du barnehagens uteareal er tilstrekkelig nok for barna og deres utvikling og læring?

Ja	Nei	Til dels

Kommentar:

4.) Hva mener du er avgjørende blant barnehagepersonalet for at de skal legge til rette for aktiviteter i naturen og nærmiljøet rundt barnehagen?

Kunnskap om naturen

Glede av å være ute

Et eget sted i nærområde

Interesse blant personalet

Kommentar:

5.) I hvilken grad synes du barnehagen benytter naturen og nærmiljøet opp mot flere av fagområdene i rammeplan? (Se siste side for fagområdene).

Nesten aldri	I liten grad	Kunne vært mer	I perioder	I stor grad

Kommentar:

6.) I hvilken grad synes du alder er avgjørende for aktiviteter i naturen og nærmiljøet?

Nesten aldri	I liten grad	Kunne vært mer	I perioder	I stor grad

7.) Tenker du at det er viktig å inneha litt kunnskap rundt nærmiljøet og nærmiljøets historie i barnehagen i forhold til videreformidling til barna?

Nesten aldri	I liten grad	Kunne vært mer	I perioder	I stor grad

Kommentar:

8.) Dersom dere benytter naturen og nærmiljøet rundt barnehagen enten det er i stor eller liten grad, hvordan opplever du barna når de får utforske og utfolde seg utenfor barnehagens avgrensede/oppmålte areal?

Gladere barn:

Mindre krangling:

Leker med andre enn inne i barnehagen:

Utfordrer seg selv:

Utforskende:

Mer kreative:

9.) Observasjonene du gjør deg av barna når dere ferdes utenfor barnehagen, er de med på å prege dine valg i forhold til bruken av de ulike utearealene?

Nesten aldri	I liten grad	Kunne vært mer	I perioder	I stor grad

10.) Hvem planlegger barnehagens hverdag? (sett ett eller flere kryss)

Barne- og ungdomsarbeider	Assistenter	Styrer	Pedagogisk leder

11.) Synes du foreldre/foresatte i barnehagen er med å påvirker valgene du/dere tar i forhold til bruken av naturen og nærmiljøet?

Nesten aldri	I liten grad	Kunne vært mer	I perioder	I stor grad

Rammeplanens fagområder:

- Kunst, kultur og kreativitet,
- Kommunikasjon, språk og tekst
- Kropp, bevegelse og helse
- Natur, miljø og teknikk
- Etikk, religion og filosofi
- Nærmiljø og samfunn
- Antall, rom og form

Vedlegg 2

Spørreundersøkelse i forbindelse med bacheloroppgave.

Jeg går nå tredje og siste året på barnehagelærerutdanningen. I den forbindelse har jeg startet skrivingen av min bacheloroppgave. Min bacheloroppgave handler om barnehagen og hvordan den stiller seg til bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagen. Jeg har startet prosessen med innhenting data til oppgaven og har i den forbindelse laget en spørreundersøkelse jeg håper dere vil ta dere tid til å svare på. Spørreundersøkelsen er anonym og jeg vil ikke vite hvem som har svart hva.

Det er tenkt at spørreundersøkelsen skal fungere som en forundersøkelse til videre samtaleintervjuer. Jeg håper jeg kan komme tilbake i etterkant av spørreundersøkelsen og intervju noen av dere. Intervjuet tar utgangspunkt i spørreundersøkelsen slik at jeg kan gå litt mer i dybden av min problemstilling og få en mer kvalitativ undersøkelse. Styreren vil sette meg i kontakt med de av dere som ønsker til å stille til intervju.

Jeg vil definere to begreper som er sentrale i spørreundersøkelsen.

- **Naturen** er et område med planter, busker og trær som hovedsakelig ikke er foredlet, et område med muligheter for å oppleve dyre- og fugleliv, et terreng som ikke er konstruert eller vesentlig opparbeidet.
- **Nærmiljø** er det som er nær oss og omkranser stedet vi holder til.

Vennlig hilsen Ida

31.03.16

Veileder for bacheloroppgaven ved høgskolen,

Mari Gillund tlf: 625017292, mari.gillund@hihm.no

Vedlegg 3

Intervjuguide.

ALDER:

- Alder er alltid et sentralt og interessant spørsmål. I spørreundersøkelsen spurte jeg om alder hadde noe betydning for dere ved bruken av naturen og nærmiljøet rundt barnehagen. Hva tenker du om alder?
- Er alder til hinder for å komme seg på tur?
- Føler du dere er flinke til å ta med de minste barna på tur i nærmiljøet og naturen?
- Hva gjør dere når dere tar de minste barna med på tur?
- Hvordan gjør dere det når dere går på tur med de minste barna i forhold til de største?

KUNNSKAP, INTERESSER OG FORESATTE.

- Jeg spurte i spørreskjemaet om fordelene med kunnskap i forhold til bruken av naturen og nærmiljøet. Tror du dere hadde benyttet naturen og nærmiljøet mer om kunnskapen hadde vært større?
- I spørreundersøkelsen var det flere ting som var avgjørende blant personalet for at dere skulle legge til rette for aktiviteter i nærmiljøet og naturen, blant annet stod interesser hos personalet sterk. Hvordan tenker du at interesser i personalgruppen påvirker valgene i forhold til bruken av naturen og nærmiljøet?
- De foresatte var et spørsmål dere svarte på i spørreskjemaundersøkelsen. Påvirker de deg på en eller annen måte i forhold til bruken av naturen? Kunne du ønske at de påvirket/bidrar mer på en eller annen måte som kunne vært til hjelp for dere når dere skal ta barna med på tur?

NATUREN OG NÆRMILJØET

- I spørreundersøkelsen om bruken av naturen og nærmiljøet var «i perioder» et av svarsalternativene som ble brukt. Hva tenker du ligger i ordet perioder og hva består disse periodene av?
- Tverrfaglighet blant fagområdene kan skape et spennende lek- og læringsmiljø for barna. Synes du dere er flinke til å benytte dere av andre fagområder sammen med naturen og nærmiljøet? Eventuelt hva og hvordan gjøres dette?

- Hvordan benytter dere nærmiljøet slik at barna skal lære noe om dette og få muligheten til å skape en tilhørighet?
- Hvordan legger dere opp turer i naturen for at barna skal få erfare og oppleve de ulike sidene naturene har å by på?

BARNA.

- Dere gjør dere mange observasjoner av barna når de ferdes i naturen og disse påvirker noen av dere i videre planlegging av aktiviteter. Føler du barna har en større læringskurve ved å ha tilgang til naturen og nærmiljøet både fysisk og sosialt enn å kun benytte seg av barnehagens areal?
- Barnas interesser, glede og opplevelser er med på å prege deres valg til tider. Synes du barna burde fått innvirke mer til valg av aktiviteter og hvor dere går?
- Synes du gleden og de positive opplevelsen burde gjenspeil bruken av naturen?

PERSONALET.

- Hvem som planlegger hverdagen i barnehagen var også et spørsmål på spørreskjemaet. Hvordan synes du planleggingen fungerer og benytter de som planlegger dagene seg av kunnskap, interesser og erfaringer blant personalet?
- Dersom personalet på en avdeling innehar kunnskap, erfaring og/eller interesser som en avdeling ikke har, benytter avdelingene seg av personalet på andre avdelinger da for å imøtekomme disse utfordringene i stedet for å eventuelt skrinlegge det?

Vedlegg 4

Forespørsel om deltakelse i bacheloroppgave

«*Naturen og nærmiljøet*»

Jeg ønsker å gjennomføre noen samtaleintervjuer i forbindelse med min bacheloroppgave. Samtaleintervjuene tar utgangspunkt i spørreundersøkelsene dere svarte på i forrige uke. Dette intervjuet laget for å få mer utvidende svar på bakgrunn av spørreundersøkelsesskjemaet.

Jeg ønsker å finne ut mer om hvordan personalet stiller seg til bruken av naturen og nærmiljøet, hvordan barnehager jobber/jobber ikke med naturen og nærmiljøene rundt barnehagene og hva som ligger bak de ulike valgene som tas.

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun jeg som vil ha tilgang til innhentet data til bacheloroppgaven. Jeg vil ta notater under intervjuet. Disse notene vil du som intervjuet få lese gjennom etter intervjuet så du ser at notatene jeg tatt samsvarer med det du har svart.

Min bacheloroppgave avsluttes 25.05.2016. Etter dette vil alle opplysninger jeg har hentet inn i forbindelse med skrivingen bli destruert. Delene jeg har brukt i oppgaven er anonymisert og vil ikke kunne spores tilbake til informantene.

Alle opplysninger under intervjuet er konfidensielle og anonymisert. Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger bli destruert.

Dersom du har spørsmål til studien eller noe er uklart, ta kontakt med meg eller min veileder: Mari Gillund, tlf.: 625017292, mari.gillund@hihm.no

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Med vennlig hilsen Ida Ingberg 41424931

